

UDK: 336.77.066 (575.1)

PAXTA TOZALASH AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MOLIVAVIY REJALASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH MEZONLARI

Murodov Orif Jumayevich¹, Hikmatov A'lambek Ayubovich²

G'ulomov Haydarbek Ilyos o'g'li³

¹*Renessans ta'lim universiteti. t.f.d., professor. 100071, Toshkent shahar, Shayxontohur tumani, Samarqand darvoza ko'chasi, Charxnovza 17*

²*Renessans ta'lim universiteti. Katta o'qituvchi. 100071, Toshkent shahar, Shayxontohur tumani, Samarqand darvoza ko'chasi, Charxnovza 17*

³*Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti. Assistant. 100000, Shohjahon 5*

¹E-mail: orifakadem81@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tezisda paxta tozalash aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy rejalashtirishni takomillashtirish masalalari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda moliyaviy rejalashtirishning korxona barqarorligi va rentabelligini ta'minlashdagi roli ochib berilib, tarmoq faoliyatining mavsumiyliги va bozor omillari hisobga olingan holda rejalashtirish jarayonining ustuvor yo'nalishlari asoslangan. Moliyaviy rejalashtirish samaradorligini baholash uchun integrallashgan mezonlar tizimi taklif etilib, likvidlik, rentabellik, risklarni qamrab olish va moliyaviy moslashuvchanlik mezonlarining iqtisodiy mazmuni yoritilgan. Tadqiqot natijalari paxta tozalash korxonalarida moliyaviy rejalashtirishni strategik boshqaruv vositasi sifatida rivojlantirish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: paxta tozalash aksiyadorlik jamiyatlari, moliyaviy rejalashtirish, moliyaviy barqarorlik, pul oqimlari, rentabellik, moliyaviy risklar, rejalashtirish mezonlari.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida sanoat korxonalarining barqaror faoliyati moliyaviy resurslarni oldindan puxta rejalashtirish va samarali boshqarishga bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, paxta tozalash aksiyadorlik jamiyatlari uchun moliyaviy rejalashtirish ishlab chiqarishning mavsumiyliги, xomashyo yetkazib berishdagi uzilishlar, narxlar o'zgaruvchanliги va moliyaviy risklarning yuqoriligi bilan tavsiflanadi. Shu sababli mazkur tarmoqda moliyaviy rejalashtirish tizimini takomillashtirish nafaqat joriy faoliyatni muvofiqlashtirish, balki uzoq muddatli rivojlanishni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi [1].

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, paxta tozalash korxonalarida moliyaviy rejalashtirish ko'pincha faqat byudjet tuzish bilan cheklanib qolmoqda. Bu esa moliyaviy natijalarni prognozlash, pul oqimlarini muvozanatlash va investitsion qarorlarni asoslash imkoniyatlarini cheklaydi. Shu nuqtayi nazardan, moliyaviy rejalashtirishni takomillashtirishning aniq mezonlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa sifatida namoyon bo'ladi [2].

Paxta tozalash AJlarda moliyaviy rejalashtirishning afzalliklari. Moliyaviy rejalashtirish korxonaning moliyaviy strategiyasini shakllantiruvchi va resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlovchi boshqaruv vositasidir. Paxta tozalash aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy rejalashtirishning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat [3]:

birinchidan, ishlab chiqarish xarajatlari va tushumlar o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash imkonini beradi;

ikkinchidan, pul oqimlarining vaqt bo'yicha notekisligini yumshatib, to'lovga qobiliylilikni mustahkamlaydi;

uchinchidan, moliyaviy risklarni oldindan aniqlash va ularni kamaytirish choralari ishlab chiqishga xizmat qiladi;

to'rtinchidan, investitsion loyihalarni tanlash va baholashda iqtisodiy asoslangan qarorlar qabul qilish imkonini yaratadi.

Shu bilan birga, moliyaviy rejalashtirish samarali bo'lishi uchun u ishlab chiqarish rejasi, marketing strategiyasi va investitsion dasturlar bilan uzviy bog'langan bo'lishi lozim.

Moliyaviy rejalashtirishni takomillashtirish yo'llari. Paxta tozalash aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy rejalashtirishni takomillashtirish quyidagi asosiy yo'nalishlar orqali amalga oshirilishi mumkin:

Proгноzlashga asoslangan rejalashtirish. Moliyaviy rejalarda faqat o'tgan davr ko'rsatkichlariga emas, balki bozor kon'yunkturasi, xomashyo narxlari va talab dinamikasiga asoslangan prognozlar qo'llanishi lozim [4].

1. Pul oqimlari asosida rejalashtirish. Foyda ko'rsatkichlari bilan bir qatorda operatsion, investitsion va moliyaviy pul oqimlari alohida rejalashtirilishi zarur.

2. Moslashuvchan rejalashtirish. Mavsumiylik va tashqi omillar ta'sirini hisobga olgan holda moliyaviy rejalarning muqobil variantlari ishlab chiqilishi kerak.

Raqamli modellashtirish elementlarini joriy etish. Moliyaviy rejalashtirish jarayonida ssenariyli modellashtirish va iqtisodiy-matematik usullardan foydalanish samaradorlikni oshiradi.

Paxta tozalash aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy rejalashtirish ko'p omilli va o'zaro bog'liq jarayon bo'lib, u faqat alohida moliyaviy ko'rsatkichlarni emas, balki korxonaning umumiy barqarorligi va rentabelligini ta'minlashga qaratilgan yagona mexanizm sifatida qaralishi lozim. Shu sababli moliyaviy rejalashtirishning asosiy elementlari o'rtasidagi funksional bog'liqlikni ochib beruvchi kompleks yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi (1-rasm).

1-rasm. Paxta tozalash aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy rejalashtirishning kompleks mexanizmi

Rasmda paxta tozalash aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy rejalashtirishning kompleks mexanizmi aks ettirilgan bo'lib, unda prognozlash, pul oqimlarini rejalashtirish, xarajatlarni optimallashtirish va risklarni baholash jarayonlarining o'zaro uyg'unligi ko'rsatilgan. Mazkur elementlarning tizimli amalga oshirilishi natijasida korxonada moliyaviy barqarorlik ta'minlanib, yakuniy natija sifatida rentabellik darajasining oshishiga erishiladi.

Moliyaviy rejalashtirishni baholash mezonlari. Tadqiqot doirasida paxta tozalash aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy rejalashtirish samaradorligini baholash uchun quyidagi **integrallashgan mezonlar tizimi** taklif etiladi.

1. Likvidlikni rejalashtirish mezon

$$K_{lik} = \frac{PO_{reja}}{TO_{reja}} \quad (1)$$

bu yerda:

PO_{reja} - rejalashtirilgan pul oqimlari,

TO_{reja} - rejalashtirilgan to'lov majburiyatlari.

Mazkur koeffitsiyent 1 dan yuqori bo'lishi moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi.

2. Rentabellikni rejalashtirish mezon

$$K_{ren} = \frac{SF_{reja}}{X_{reja}} \quad (2)$$

bu yerda:

SF_{reja} - rejalashtirilgan sof foyda,

X_{reja} - rejalashtirilgan umumiy xarajatlar.

3. Risklarni qamrab olish mezon (yangi mezon)

$$K_{risk} = 1 - \frac{Z_{og'ish}}{T_{reja}} \quad (3)$$

bu yerda:

$Z_{og'ish}$ - moliyaviy natijalarning rejalashtirilgan ko'rsatkichlardan og'ishi,

T_{reja} - rejalashtirilgan tushum.

4. Moliyaviy moslashuvchanlik mezon (mualliflik yondashuvi)

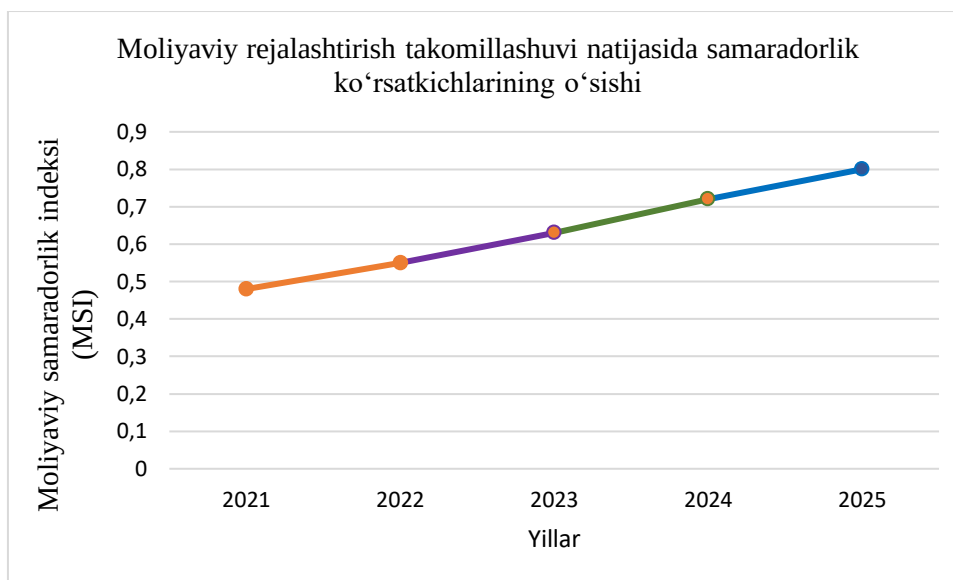
$$K_{mos} = \frac{R_{muqobil}}{R_{umumiy}} \quad (4)$$

bu yerda:

$R_{muqobil}$ - muqobil moliyaviy rejalar soni,

R_{umumiy} - umumiy rejalashtirilgan variantlar soni.

Yuqorida keltirilgan moliyaviy rejalashtirish mezonlari paxta tozalash aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini baholashda faqat alohida ko'rsatkichlar emas, balki ularning o'zaro uyg'unligini ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi. Mazkur mezonlar asosida moliyaviy rejalashtirish mexanizmlarining bosqichma-bosqich joriy etilishi natijasida korxona faoliyatining integral samaradorlik ko'rsatkichlarida yuz beradigan o'zgarishlarni grafik ko'rinishda aks ettirish mumkin (2-rasm).

2-rasm. Moliyaviy rejalashtirish takomillashuvi natijasida samaradorlik ko'rsatkichlarining o'sishi

Manba: muallif hisob-kitoblari va modellashtirish natijalari asosida tuzilgan.

Grafikdan ko'rinib turibdiki, moliyaviy rejalashtirish mexanizmlarining izchil takomillashuvi integral moliyaviy samaradorlik indeksining barqaror o'sishini ta'minlamoqda. Xususan, prognozlash aniqligining oshishi, pul oqimlarini muvofiqlashtirish, xarajatlarni optimallashtirish hamda risklarni baholash mexanizmlarining joriy etilishi 2021–2025-yillar oralig'ida samaradorlik ko'rsatkichlarining bosqichma-bosqich o'sishiga olib kelgan. Ushbu holat moliyaviy rejalashtirishni paxta tozalash aksiyadorlik jamiyatlarida strategik boshqaruv vositasi sifatida rivojlantirish zarurligini tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, paxta tozalash aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy rejalashtirishni takomillashtirish korxonalarining moliyaviy barqarorligi, rentabelligi va raqobatbardoshligini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Taklif etilgan mezonlar tizimi moliyaviy rejalashtirish jarayonini faqat hisob-kitob vositasi emas, balki strategik boshqaruv instrumentiga aylantirish imkonini beradi. Ushbu yondashuv doktorlik dissertatsiyasi doirasida moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirishga oid ilmiy xulosalarni asoslashda muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi qarori bilan paxta va g‘allani qabul qilish hamda ularning elektron hisobini yuritish qoidalari tasdiqlandi” – Sputnik.uz xabaridan.
2. Murodov O. “Paxta tozalash korxonalarini tashkil etish va tugatish jarayonlarida moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish”. Economics and Innovative Technologies ilmiy jurnali, 2025.
3. Murodov O.J., Davlat korxonalarini isloh qilishning zamonaviy bosqichlari va O‘zbekistonning xususiylashtirish modeli//Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>. 2025-yil, oktyabr. № 10-son. 1492-1496-bet.
4. Murodov O.J. Yangi O‘zbekiston iqtisodiyotida korxonalarining raqobat-bardoshligini oshirish omillari: Islohotlar, sertifikat siya va iste'molchi talablari integratsiyasi. Guliston davlat universiteti axborotnomasi. Gumanitar – ijtimoiy fanlar seriyasi, 2025. № 3. 193-197 bet.